

## บทที่ 4

### สรุปและอภิปรายผล

ในพื้นที่ดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะทางภาคเหนือของไทย ลาว พม่า และบริเวณจีนตอนใต้จัดเป็นเขตที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูงมาก ซึ่งบรรดาชาติพันธุ์เหล่านี้มีทั้งที่อาศัยอยู่บนที่ราบลุ่มและอาศัยอยู่บนที่สูงด้วย ในส่วนของพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของไทย แม้จะมีลักษณะภูมิประเทศและระบบนิเวศที่คล้ายคลึงกัน แต่ในด้านสังคมและวัฒนธรรมของประชากรกลับมีความหลากหลายทั้งในด้านชาติพันธุ์และระบบเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย ยังเน้นภาคเกษตรกรรม สาขาการผลิตที่สำคัญมากที่สุดคือ เกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 23.8 ของผลิตภัณฑ์จังหวัด และมีมูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว 29,746 บาท เป็นลำดับที่ 13 ของภาคเหนือ และเป็นลำดับที่ 55 ของประเทศ พืชที่สำคัญคือ ข้าว รองลงมาคือ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วลิสง กระจ่าง ชิง ฯลฯ ในส่วนของชุมชนลือชู้บ้านดอยช้าง กาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ในปี พ.ศ. 2545 มีผลผลิตมากกว่า 200 ตัน เป็นกาแฟที่มีคุณภาพดี นอกจากนั้นยังมีพืชอุตสาหกรรม เช่น มะคาเดเมีย เกาลัด มันฮ่อ ชาจีน เซอร์รี่ ไม้ผลเมืองหนาว เช่น สาลี่ พลับ ท้อ บ๊วย พลัม ไม้ดอกเมืองหนาว เช่น โปรเดียม และ วานิลีทิส พืชผัก เช่น กะหล่ำปลี ชิง และมะเขือเทศ

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาเรื่องความเชื่อพื้นบ้านของชาวลือชู้ บ้านดอยช้าง ซึ่งเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติ อันอธิบายให้เห็นถึงวิถีคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าและการปรับตัวรวมทั้งวิถีปฏิบัติตามความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงการปรับตัว และการเปลี่ยนผ่านจากเดิมที่ชุมชนหมู่บ้านที่อยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจแบบยังชีพ เข้าไปสู่การผลิตการเกษตรเพื่อการตลาด ทำให้มีการบุกกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำเป็นพื้นที่เพาะปลูก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8 ที่เน้นภาคธุรกิจอุตสาหกรรม โดยให้ชนบทเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบเพื่อป้อนภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้เกิดการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ และขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น ในขณะที่ที่ดินบนที่สูงมีจำกัด และสภาพของดิน น้ำ เสื่อมโทรมลงตามความต้องการมากขึ้นเหล่านี้ ทำให้มีการบุกกรุกเข้าไปใช้ที่ดินซึ่งเป็นแหล่งดินน้ำหรือป่าที่ทางหมู่บ้านได้อนุรักษ์ไว้ ประกอบกับการส่งเสริมและได้รับความช่วยเหลือจากโครงการพัฒนาทางการเกษตรและการพัฒนาทางการเมือง เข้าสู่ระบบการเมือง การเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่นและการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยมีการสร้างพันธมิตรทางการเมืองของกลุ่มชาวอาข่า (อีโก้) ซึ่งเข้ามาอาศัยในหมู่

บ้านเพียงชั่วระยะเวลา 30 ปี ปรากฏว่ามีการขยายตัวของประชากรมากกว่าชาวลีซูซึ่งอยู่มากกว่า 80 ปี ในขณะที่เดียวกันการได้รับการติดตามตรวจสอบจากหน่วยงานทางความมั่นคงและปราบปรามยาเสพติด โดยมีหน่วยงานและกิจกรรมจากราชการเข้ามาในชุมชน ชุมชนลีซูจึงได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ผ่านระบบการบริการและการพัฒนาทั้งที่อยู่ห่างไกลและมีการคมนาคมที่ยากลำบาก

การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการค้นคว้าให้เข้าใจการดำรงชีวิตตามวิถีของการพึ่งพิงป่า และการสืบต่อการปฏิบัติพิธีกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่ออันอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์กับป่าและธรรมชาติ ปรากฏหลักฐานว่าลีซูมีการกำหนดเขตอนุรักษ์ป่าและมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อกันมา พิธีกรรมบางอย่างเกี่ยวข้องกับการเลือกที่ดินเพื่อบุกเบิกสำหรับการเพาะปลูก การตั้งบ้านเรือนที่อาจมีผลทางด้านการควบคุมการขยายพื้นที่ เพื่อการเพาะปลูกหรือการสร้างข้อจำกัดหรือโอกาสทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่า พวกเขาจำแนกพื้นที่ตามสภาพอากาศเป็นพื้นที่เย็น (จยาหมู่ว) และพื้นที่ร้อน (ลยุมยู่) โดยการสังเกตจากต้นไม้ในป่า หากเป็นพื้นที่ร้อนจะมีต้นไม้มาก พื้นที่เย็นส่วนใหญ่จะอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,000 เมตรขึ้นไปมีพรรณไม้ปกคลุมมาก โดยเฉพาะไม้สน (ไม้เกี๊ยะ) เหมาะกับการทำไร่ฝิ่นและพืชเมืองหนาว การตั้งบ้านเรือนจะเลือกบริเวณกึ่งกลางระหว่างพื้นที่ร้อนและพื้นที่เย็น ซึ่งในระยะแรกเมื่อเริ่มอพยพเข้ามาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่มีเขาสามลูกมาชนกัน (เหมือนเตาไฟ) ทำให้มีคนตาย จึงต้องย้ายมาอยู่ในที่ปัจจุบัน ตามความเชื่อเกี่ยวกับภูมิประเทศ การจำแนกพื้นที่อีกลักษณะหนึ่งใช้ความเชื่อเรื่องผี แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ประเภท คือเขตบ้านและเขตป่า เขตบ้านแบ่งออกเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัย เขตพื้นที่อยู่อาศัยประกอบด้วยที่ตั้งบ้านเรือนกับพื้นที่ฝั่งศพ ซึ่งอยู่ในการคุ้มครองดูแลของผีบ้าน (เสื้อบ้าน) *อาปาหมูฮือ* ส่วนพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัย ประกอบด้วยที่ทำการเกษตร และทางเดินทางเดินถือเป็นเขตบ้าน เนื่องจากคนเป็นผู้แผ้วถางแต่อยู่นอกเหนืออำนาจการคุ้มครองดูแลของ *อาปาหมูฮือ* จึงต้องสร้างที่พักริมทางเดินเป็นสัญลักษณ์แสดงอาณาเขตของหมู่บ้าน ส่วนเขตป่าเป็นพื้นที่ที่ไม่มีใครไปถือครองใช้ประโยชน์หรือแปรสภาพเป็นที่ทำกิน พื้นที่นี้ประกอบด้วยป่าและแหล่งน้ำธรรมชาติ

#### 4.1 อภิปรายผล

ความเชื่อของชาวลีซูที่แสดงออกในวิถีชีวิตประจำวัน เทศกาล พิธีกรรม รวมทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ป่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการใช้และการจัดการป่าและถูกผสมกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ที่สอดคล้องกับธรรมชาติโดยเฉพาะความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับผืนป่า ความเชื่อและพิธีกรรมของลีซูบ้านคอยช้างก่อให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไว้เป็นอย่างมากแม้ว่าจะมีปัจจัยภายในภายนอก เช่นการเข้ามาอยู่ร่วมของชาวอาข่าซึ่งอพยพเข้ามาหลังจากการตั้งหมู่บ้านของชาวลีซูมา

นานมากจนกระทั่งปัจจุบันมีจำนวนประชากรมากกว่า 4 เท่า แต่ยินยอมอยู่ภายใต้การนำของลี้ชู และไม่เคยมีเรื่องกระทบกระทั่งรุนแรงแต่อย่างใด ชาวลี้ชู่บ้านคอยซ้าง ยังคงมีความชัดเจนในวัฒนธรรมของพวกเขาและมีความตระหนักถึงคุณค่าความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิมและมีการนำมาใช้ร่วมกับนวัตกรรมในการอนุรักษ์ผืนป่าของหน่วยงานอื่นๆ เช่น กรมป่าไม้และสถานีเกษตรที่สูง เป็นต้น โดยมีการใช้และการจัดการป่าสรุปได้ดังนี้

### 1. การแบ่งเขตพื้นที่ป่า

ในอดีต ลี้ชู่บ้านคอยซ้างทำการเกษตรด้วยวิธีการถางป่าแล้วเผา เพื่อนำพื้นที่มาปลูกข้าว ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์และทำเหล้าไว้ใช้ในงานพิธีกรรม รวมทั้งการปลูกฝิ่นเพื่อขายและเป็นยาสมุนไพรและฝิ่นนี้เองที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ลี้ชู่ต้องเลือกพื้นที่ในการตั้งหมู่บ้าน โดยฝิ่นจะปลูกได้ตั้งแต่พื้นที่ระดับที่สูงจากระดับน้ำทะเล 800 เมตรขึ้นไป เฉพาะที่สูง 1200 เมตรจากระดับน้ำทะเลฝิ่นจะให้ผลผลิตดี ที่สุด แต่อย่างไรก็ตามพวกเขาก็มิได้แผ้วถางป่าตามอำเภอใจ เพราะจะต้องกันพื้นที่ป่าไว้สำหรับประกอบพิธีกรรม หรือเป็นพื้นที่สำหรับเทพเจ้า เป็นป่าที่ตั้งศาล อาป่าห่มู หรือป่าคั่นน้ำที่ประกอบพิธี หม้ออูกู เป็นต้น โดยเฉพาะพื้นที่ป่าทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของหมู่บ้านจะถูกบังคับเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และป่าสำหรับประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งหมด รวมทั้งการกันพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้ใช้สอยให้ตัดไม้ได้เท่าที่จำเป็น รวมแล้วมากกว่า 12,000 ไร่ ในจำนวนนี้ ป่าที่ใช้ประกอบพิธีหม้ออูกู เป็นป่าคั่นน้ำที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด ทำให้มีน้ำประปาภูเขาใช้ได้ตลอดปี ไม่ขาดแคลน การจัดการพื้นที่ป่าของลี้ชู่แตกต่างจากการจัดการป่าของหลายๆชนเผ่า เช่น กะเหรี่ยงมีการจำแนกป่าและจัดการไร่หมุนเวียน โดยใช้ลักษณะทางกายภาพได้แก่ลักษณะพรรณพืชและพื้นดินเป็นหลัก การดำเนินงานของสถานีเกษตรที่สูงวาวิ ทำให้พื้นที่ของหมู่บ้านถูกใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าพืชสวน และพืชยืนต้นที่ปลูกมีพื้นที่รวมกันกว่า 12,000 ไร่ ทำให้มีผลต่อการรักษาระบบนิเวศในพื้นที่ป่าบ้านคอยซ้างได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการดำเนินงานของกรมป่าไม้ อีกทั้งความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านทำให้ไม่มีการบุกรุกป่าเพิ่มเติมแต่อย่างใดแม้ว่าชาวอาข่าจะเข้ามาอยู่ร่วมในตอนหลังแต่ก็อาศัยหรือซื้อที่ดินของลี้ชู่ที่บุกเบิกทำไร่หมุนเวียนมาแต่เดิม

### 2. สิทธิรวมในการใช้และจัดการป่า

ชาวลี้ชู่บ้านคอยซ้างทุกคนรอบครัว มีความเชื่อและนับถือผีหรือเทพเจ้า การเช่นไหว้ จะทำให้ครอบครัว หมู่บ้าน มีความสงบสุข รวมถึงการเพาะปลูกให้ได้ผลดี ดังนั้นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย ซึ่งทุกคนมีสิทธิที่จะไปใช้ประกอบพิธีกรรมถือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องรักษาไว้ โดยเฉพาะบริเวณสถานที่ตั้งศาล อาป่าห่มู และที่สำคัญก็คือป่าประกอบพิธีหม้ออูกูรวมทั้งบริเวณที่ใช้สำหรับเลี้ยงผีอื่นๆเช่นผืนน้ำ ผีคั่นไม้ผืนป่าซึ่งมีเทพเจ้าคอย

เลขหมู่.....

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปกปักรักษาคุ้มครอง จึงไม่มีใครไปตัดไม้ และการเลือกพื้นที่ที่อาศัยภูมิปัญญาที่สั่งสมมา ทำให้มีป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำอันอุดมสมบูรณ์ นอกจากสิทธิรวม ในการใช้ป่าประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังมีสิทธิรวมอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังสามารถใช้เป็นที่ฝังศพของผู้สูงอายุที่เสียชีวิตตามอายุขัยหรือโรคร้ายไข้เจ็บธรรมดา ซึ่งขึ้นอยู่กับความเสี่ยง โดยการโยนไข่ดิบ และพื้นที่ตรงนั้นหากมีต้นไม้อยู่ก็ไม่สามารถจะตัดต้นไม้บริเวณนั้นได้ นอกจากพื้นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแล้ว ยังมีป่าใช้สอยที่ถูกกันไว้ใช้ร่วมกันเฉพาะการหาหน่อไม้ สมุนไพร เห็ดรวมทั้งการเก็บป่าใช้ในครอบครัว โดยทุกคนมีสิทธิใช้ไม่ว่าจะเป็นชาวลีซูหรืออาข่า สำหรับป่าใช้สอยนั้นลีซูไม่ได้ใช้ประกอบพิธีกรรม แต่ชาวอาข่าใช้ประกอบพิธีกรรมในบางครั้งด้วยการใช้พื้นที่ของหมู่บ้าน ไม่มีการแยกชนเผ่าถือว่าทุกเผ่าทุกคนเป็นสมาชิกชุมชนคอยช้างแม้แต่ป่าประกอบพิธีกรรมก็มีสิทธิที่จะใช้ได้ทุกที่

### 3. สิทธิส่วนตัวหรือสิทธิครอบครอง

พื้นที่ป่าและที่ทำกินเดิมก่อนที่ชาวลีซูจะอพยพเข้ามาบริเวณนี้เป็นที่อาศัยของชุมชนชาวม้ง ซึ่งอาศัยมาก่อนร่วม 30 ปี ต่อจากนั้นก็มีการล่าห่อพยพมาอาศัยประมาณ 20 ปี หลังจากม้งและลาห่อพยพออกไปอาศัยแหล่งอื่น ชาวลีซูจึงอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวชาวจีนยูนนานที่เป็นนักรบของกองทัพ 93 ก็กมินตั้ง ต่อจากนั้นอีก 30 ปีต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2520 มีชาวอาข่าอพยพมาอยู่ด้วย จะเห็นได้ว่าพื้นที่นี้ถูกใช้มาก่อน พ.ศ. 2400 แต่สภาพป่าโดยทั่วไปยังจัดได้ว่าค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยแต่ละชาติพันธุ์ที่เข้ามาอาศัยอยู่ต่างมีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับป่าและมีผลทำให้ป่าส่วนหนึ่งยังได้รับการดูแลรักษา มิได้เป็นพื้นที่ป่าที่โล่งเตียนไปทั้งหมด ยังมีน้ำไหลตลอดปี และเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำสายเล็กๆ หลายสายในเขตอำเภอแม่สรวย อำเภอเมือง และพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ ปัจจุบันการบุกเบิกพื้นที่มาเพิ่มอีกไม่สามารถกระทำได้แล้วเพราะพื้นที่มีจำกัด ทั้งที่ถูกกันไว้เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ของชาวลีซู ป่าใช้สอยที่ใช้ร่วมกันทั้งหมู่บ้านยังมีป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน ของกรมป่าไม้และสำนักงานเกษตรที่สูงวาวีด้วย ซึ่งมีมาตรการทั้งส่วนที่เป็นข้อห้ามตามความเชื่อแล้ว ยังมีกฎระเบียบของหมู่บ้าน และมาตรการทางกฎหมายที่ดูแลโดยเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ ดังนั้นสิทธิครอบครองในส่วนที่ดินทำกิน จึงเป็นสิทธิที่มีมาแต่รุ่นบรรพบุรุษของครอบครัว หรือได้สิทธิ์จากการซื้อขายแต่ทั้งนี้หากไม่มีผู้สืบทอดมรดกที่แปลงนั้นจะต้องตกเป็นของส่วนรวมอีกครั้งหนึ่ง เพราะว่าที่ดินเป็นของหวู่ชาที่มอบให้อีดำมาเป็นผู้ดูแลสิทธิ์นี้แม้อาข่าซึ่งมีประชากรมากกว่าถึง 4 เท่าก็ให้การยอมรับ สิ่งที่เป็นเครื่องยืนยันก็คือชาวอาข่ายังไม่เคยดำเนินการเพื่อขอแยกหมู่บ้านเพื่อปกครองตนเอง

#### 4. กฎระเบียบของหมู่บ้านในการใช้และจัดการป่า

คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำชุมชนบ้านคอยช้าง ได้เห็นความสำคัญของการที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงได้จัดประชุมเพื่อร่างกฎระเบียบของหมู่บ้าน และได้ออกกฎและข้อปฏิบัติของหมู่บ้านขึ้นบังคับใช้สำหรับหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงดังนี้

- 1) ทะเลาะวิวาท ปรับ 500 บาท
- 2) ส่งเสียงดังยามวิกาล (หลัง 21.00 น.) ยกเว้นเทศกาล ปรับ 500 บาท
- 3) ทำลายสาธารณสมบัติ ปรับ 1,500 บาท และแก้ไขให้เหมือนเดิม
- 4) ทิ้งขยะสิ่งปฏิกูลลงถนน ลำน้ำ ปรับ 1,500 บาท
- 5) เปลี่ยนแปลงแก้ไขสาธารณสมบัติเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ปรับ 1,500 บาท และแก้ไขให้เหมือนเดิม
- 6) พันโซ่บนถนน ปรับไม่เกิน 3,000 บาท
- 7) ลักทรัพย์ ปรับไม่ต่ำกว่า 5 เท่าของมูลค่าทรัพย์สินและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ทั้งผู้ลักและผู้รับซื้อ
- 8) ทำให้ผู้อื่นเสียทรัพย์ ปรับ 1,000 บาท และแก้ไขให้เหมือนเดิม
- 9) มีข้อพิพาทเรื่องน้ำ ที่ดิน ฝ่ายผิดต้องถูกปรับ 1,000 บาทและค่าใช้จ่ายเสียหายแก่คู่กรณี
- 10) ตัดไม้ในเขตป่าสงวน ป่าต้นน้ำ ต้นไม้ปรับเส้นผ่าศูนย์กลางนิ้วละ 2,500 บาท ต้นไม้ผ่าละ 500 บาท
- 11) ทำกินเขตป่าใช้สอย ปรับตารางเมตรละ 500 บาท และต้องปลูกป่าทดแทน
- 12) ตักนกฤดูวางไข่ ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม ปรับไม่ต่ำกว่า 1,500 บาท
- 13) ล่าลิงบริเวณหัวคอยช้าง ปรับตัวละ 3,000 บาท
- 14) ยิงปืนในหมู่บ้าน นัดละ 500 บาท
- 15) ซื้อขายยาเสพติดในหมู่บ้าน ถ้าฝ่าฝืนมีบทลงโทษดังต่อไปนี้
  1. วักกล่าวตักเตือน
  2. งดความช่วยเหลือทุกชนิด
  3. ลงโทษทางสังคม ห้ามชาวบ้านคบค้าสมาคม
  4. ขับไล่ออกจากหมู่บ้าน

จากข้อปฏิบัติของหมู่บ้านข้างต้นได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทุกคนเป็นอย่างดี เพราะพวกเขาตระหนักดีว่า เขาจะได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ อันเป็นเหตุจูงใจในการยอมรับและปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัด

#### 5. การสร้างความร่วมมือในการจัดการป่า

ชุมชนบ้านคอยช้างประกอบด้วยชาวลีซุ ชาวจีน และชาวอาข่าโดยอยู่รวมกันในบ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลลาวี ซึ่งมีประชากรรวมกันมากกว่า 4,000 คน โดยมีชาวอาข่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุด ชาวอาข่าที่เป็นผู้นำก็มีความคิดที่ไม่ควรแยกหมู่บ้าน ถึงแม้จะมีประชากรมากกว่าก็ตาม แต่ผู้นำหมู่บ้านของทางราชการคือผู้ใหญ่บ้านจะเป็นชาวลีซุมาโดยตลอด สำหรับชาวอาข่าบ้านคอยช้างนั้นยังมีวิถีชีวิตตามประเพณีและความเชื่อของตนเอง ในส่วนของการใช้และการจัดการป่านั้น ชาวอาข่าแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 เขตคือ เขตที่เป็นบริเวณหมู่บ้านใช้เป็นเขตที่พักอาศัย เขตป่าชุมชนเป็นพื้นที่ใช้สอย เลี้ยงสัตว์ หาของป่า พื้นที่นี้จะไม่ทำอะไรหากใครฝ่าฝืนจะต้องเสียหมูหรือไก่เพื่อขอขมาต่อเจ้าป่าซึ่งป่าชุมชนของอาข่าก็คือ ป่าใช้สอยของหมู่บ้านที่กันไว้ใช้ร่วมกันกับชาวลีซุนั่นเอง นอกจากนั้นในการประกอบพิธีกรรมอาข่าก็จะกระทำในพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นป่าสงวนมีเนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่ แม้พื้นที่นี้เป็นของส่วนรวมแต่ลีซุไม่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะมีแต่อาข่าที่ใช้ ในเขตพื้นที่เพาะปลูกชาวอาข่าทำไร่หมุนเวียนแบบไร่ป่าผสมคล้ายๆกับชาวลีซุหรือชนเผ่าอื่นและเขตพื้นที่ป่าใหญ่จะไม่มีการทำไร่ เป็นพื้นที่คั้นน้ำและแหล่งอาหารเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งชาวอาข่าจะไม่ล่าสัตว์ในฤดูผสมพันธุ์ เพราะหากเป็นสัตว์ที่ตั้งท้อง ถือเป็นอัปมงคล นอกจากนั้นอาข่ายังมีป่าที่ใช้ฝังศพ และบริเวณนั้นจะคงสภาพป่าไว้ การเข้ามาของอาข่าไม่ได้ทำให้เกิดการบุกเบิกป่าใหม่แต่อย่างใด เพราะอาข่าอาศัยหรือซื้อกรรมสิทธิ์ต่อจากลีซุที่มีพื้นที่หมุนเวียนครอบครัวละหลายๆ แปลง ดังนั้นจะเห็นว่าความเชื่อของอาข่า มีรายละเอียดที่แตกต่างกับชาวลีซุแต่โครงสร้างความเชื่อที่เป็นหลักแล้วก็ยังคงสอดคล้องและกลมกลืนกับความเชื่อของลีซุประกอบกับการสามารถประสานประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างลงตัว จึงทำให้พวกเขาสามารถอยู่ร่วมกัน และให้ความร่วมมือในการใช้และจัดการป่าของหมู่บ้านได้ รวมทั้งให้ความเคารพต่อระเบียบของหมู่บ้านและให้ความร่วมมืออย่างมีส่วนร่วมร่วมกับลีซุมาด้วยดีตลอด

#### 6. การจัดการของรัฐ

ในพื้นที่ป่าของหมู่บ้านคอยช้าง นอกจากพื้นที่ทำกิน ป่าประกอบพิธีกรรม และป่าชุมชนสำหรับใช้สอยแล้วยังมีพื้นที่ป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ที่จัดการโดยหน่วยงานของทางราชการ 2 หน่วยงาน คือพื้นที่ป่าอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกรมป่าไม้ซึ่งชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และมีพื้นที่อนุรักษ์ของสถานีทดลองเกษตรที่สูงลาวี สถาบันวิจัยพืชสวน กรมวิชาการเกษตรภายใต้โครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-Tourism) พัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งศึกษาดูงาน และ

ท้องเที่ยวทางการเกษตรมีไม้ดอกไม้ประดับ ไม้เมืองหนาว มีแหล่งปลูกและขยายพันธุ์ไม้ โดยเฉพาะกาแฟพันธุ์อาราบิก้าและชาจีน ซึ่งนำรายได้ให้แก่ชาวบ้านคอยช้างเป็นมูลค่าหลายล้านบาทต่อปี ทั้งนี้เนื่องด้วยหมู่บ้านคอยช้างมีพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 – 1,500 เมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 18 – 19 องศาเซลเซียส จึงทำให้พืชเศรษฐกิจเหล่านี้ได้ผลดี และการปลูกพืชเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องถางป่าแล้วเผาอีกต่อไป ทำให้วิธีการทำไร่หมุนเวียนเลิกไป ปัจจุบันพื้นที่ปลูกข้าวไร่วางหนึ่งถูกแปรสภาพเป็นสวนไม้ผลยืนต้น และนับวันจะมีไม้ผลยืนต้นเพิ่มจำนวนมากขึ้น หลายครอบครัวเลิกปลูกข้าวเพราะมีต้นทุนสูง การซื้อข้าวเปลือกจากแหล่งอื่นมาไว้บริโภคประหยัดกว่า เฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้นยังต้องปลูก เพราะนอกจากจะใช้เป็นอาหารหมูและไก่แล้วยังต้องนำมาใช้ในการทำเหล้าเพื่อใช้ในงานประเพณี พิธีกรรม ซึ่งมีอยู่ตลอดปีอีกด้วย

การอนุรักษ์ป่าโดยกรมป่าไม้ และการดำเนินการส่งเสริมการเกษตรเพื่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของสถานีเกษตรที่สูง มีส่วนเป็นอย่างมากในการยกระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้านคอยช้างและยังมีประโยชน์ในการลดพื้นที่ปลูกฝิ่น ลดปัญหาการบุกรุกแผ้วถางป่าบริเวณป่าต้นน้ำและเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยใช้กระบวนการผลิตทางการเกษตร โดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวนศาสตร์มาใช้ได้อย่างได้ผล

## 4.2 สรุปผลการศึกษา

### 1. การใช้ประโยชน์จากป่า

ชาวลาหู่มีความเชื่อว่ามีผีคอยดูแลรักษาอยู่ซึ่งได้รับมอบหมายจากหัวหน้า ซึ่งเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่ง ทั้งมนุษย์ สัตว์และต้นไม้ มีเทพดาที่ทำหน้าที่ดูแลรักษา จึงต้องตั้งศาล *อาปาหู่* ไว้เหนือบ้าน เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ อยู่บนพื้นที่สูงเหนือหมู่บ้านทางทิศเหนือหรือทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกเหนือพื้นที่หมู่บ้านเทพอ้าวมา มีหน้าที่ปกป้องดูแลจึงต้องมีสถานที่บวงสรวงอาณาบริเวณนี้เป็นที่ประกอบพิธีกรรม จะครอบคลุมเนื้อที่ป่าทั้งภูเขาป่าบริเวณนี้ห้ามทำการเพาะปลูก ใครเข้าไปตัดต้นไม้ในป่านี้ จะเกิดอันตรายแก่ตนเอง จะใช้ได้เพียงการหาอาหารและสมุนไพรเท่านั้น ทำให้บริเวณนี้เป็นป่าสมบูรณ์เรียกตามภาษาลาหู่ว่า *ดาเบียะกุกู* นอกจากนั้นพื้นที่ป่าและพื้นที่เพาะปลูกยังอาจต้องเป็นพื้นที่ฝังศพคนตายอีกด้วยซึ่งจะเป็นที่ใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งจากกรณีโยนไข่ไก่ เมื่อฝังแล้วจะมีการปลูกต้นไม้เหนือหลุมศพด้วยความเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มรื่นแก่คนตายหลังจากทำพิธีฝังแล้วจะมีการทำบุญให้ผู้ตายในพื้นที่นี้ทุกปีจนครบสามปี และจะไม่ทำการใดๆในพื้นที่นี้อีกเลยจึงถือเป็นการอนุรักษ์พื้นที่นี้ไปตลอด นอกจากนั้นหมู่บ้านคอยช้างยังได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าด้วยการใช้ระเบียบของหมู่บ้าน

ทั้งนี้เพื่อป้องกันปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการบริโภคและเพื่อการเกษตร สำหรับการใช้ประโยชน์จากป่านั้นมีพื้นที่ป่าซึ่งกันไว้เฉพาะเรียกว่า ป่าใช้สอย มีพื้นที่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน เนื้อที่กว่าหมื่นไร่ ซึ่งห้ามแผ้วถางแต่ตัดไม้ขนาดเล็ก เช่น ไม้ไผ่ หรือฟันแห้งได้เท่าที่จำเป็น

## 2. การดูแลรักษาป่า

จากความเชื่อของชาวลีซูและชาวอาข่ารวมทั้งกฎระเบียบของหมู่บ้านคอยช้าง ทำให้ชุมชนมีมาตรการในการดูแลรักษาป่า โดยวิธีดังนี้

1. การฟื้นฟูสภาพป่า โดยการกันพื้นที่ป่าเป็นเขตป่าใช้สอย ป่าศักดิ์สิทธิ์ อาป่าหมู่บ้านศักดิ์สิทธิ์สำหรับทำพิธีหม้อฤๅษณ์และป่าอนุรักษ์ โดยการปลูกป่าเพิ่มเติม ทำแนวกันไฟ

2. การเกษตรเชิงอนุรักษ์ เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนของสถานีทดลองเกษตรที่สูงวาวี สถาบันวิจัยพืชสวน กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พัฒนาหมู่บ้านคอยช้างซึ่งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 - 1,500 เมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 18 - 19 องศาเซลเซียส อากาศเย็นสบายตลอดปี ให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานและท่องเที่ยวทางการเกษตร มีไม้ดอกไม้ประดับ ไม้เมืองหนาว เช่น โปรตีน เบงคี่เซีย ซากุระ มีแหล่งปลูกและขยายพันธุ์ไม้เมืองหนาวปลอดสารพิษ เช่น สาลี่ พลับ ท้อ เกาลัด กาแฟพันธุ์อาราบิก้า และชาจีนพันธุ์อุหลง ชิงชิง 12 และอัสสัม

## 3. การไม่ตัดไม้และไม่แผ้วถางป่า

ทั้งในเขตป่าไม้ที่ตั้งศาลอาป่าหมู่บ้าน หรือเขตป่าประกอบพิธีกรรม ป่าต้นน้ำ และป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอยการไม่ตัดไม้และไม่แผ้วถางป่าทำให้ระบบนิเวศของป่าโดยรอบหมู่บ้านฟื้นตัวดีขึ้น มีป่าไผ่และกล้วยป่าขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นส่งผลให้ประมาณน้ำใช้ในการเกษตรและบริโภคมีเพียงพอตลอดปี และมีป่าสมบูรณ์อยู่ใกล้กับชุมชน จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อของชาวลีซู ที่แสดงออกในวิถีชีวิตประจำวัน เทศกาล พิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ป่าเกี่ยวข้องกับวิธีการปฏิบัติเพื่อใช้ประโยชน์จากป่า และการดูแลรักษาป่า ถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยเฉพาะพิธีกรรมและความเชื่อจะสัมพันธ์เชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับป่าเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งป่าเป็นที่ที่พวกเขาใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ใน 2 ลักษณะใหญ่คือ ป่าธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ และป่าที่เป็นพื้นที่เพาะปลูก จากความเชื่อและพิธีกรรมของชาวลีซูและชาวอาข่าก่อให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไว้ได้อย่างมาก ความเชื่อของชุมชนบ้านคอยช้างยังเหนียวแน่นและทำหน้าที่ได้ดี แม้ว่าจะมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกโดยเฉพาะการเข้ามาอยู่ของชาวอาข่า แต่การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมยังคงมีอยู่ไม่สูญหายไปจากหมู่บ้าน



ชาวลิชู่บ้านคอยช้างยังคงมีความชัดเจนในความเป็นลิชู่และมีความตระหนักถึงคุณค่าความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ภายใต้การนำของพ่อหลวงสุชาติ ตามี บัณฑิตหนุ่มจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลเชียงใหม่ ถูกหลานลิชู่คอยช้าง ที่มีความเข้มข้นในอุดมการณ์ของการรับใช้สังคมลิชู่ รวมทั้งผู้นำอาวุโสและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ที่มีได้ทอดทิ้งประเพณีวัฒนธรรมของลิชู่ อันเป็นภูมิปัญญาของชนเผ่าที่สืบทอดกันมา

ลิชู่บ้านคอยช้างมีความเคร่งครัดในการนับถือผี โดยมีความเชื่อว่าโลกนี้เต็มไปด้วยผีซึ่งมีทั้งผีดีและผีร้าย ทุกคนจะมีผีคุ้มครองดูแล ผู้ชายมีขวัญ 9 ดวง ผู้หญิงมีขวัญ 7 ดวง หากขวัญอ่อนแอและล่องลอยออกจากร่าง ทำให้ร่างกายเจ็บป่วยต้องมีพิธีเรียกขวัญ *โซฮาคู* โดยหมอผี *หนี่พะ เทพ อี้ค้วมา* ถือเป็นเทพที่ปกป้องรักษาดิน น้ำ ป่า ที่ใหญ่ที่สุดในความเชื่อของชาวลิชู่ มีการทำพิธีคืนผืนป่าให้เทพ *อี้ค้วมา* เรียกว่าพิธี *อี้ค้วมาหลัวะ* หรือเรียกอีกอย่างว่า *หม้อกุกู* เป็นการคืนผืนป่าอย่างแท้จริง เว้นแต่การเก็บผัก เห็ด และสมุนไพร มีบทสวดที่สาปแช่งผู้ตัดไม้ทำลายป่า โดยมีอาปาหมู่ เป็นสถานที่สถิตของเทพอาปาหมู่ ที่ลิชู่นับถือว่าเป็นเทพพิทักษ์คุ้มครองภายในหมู่บ้านให้มีความสงบสุข ที่ตั้งศาลอาปาหมู่ จะอยู่ในป่า ป่าบริเวณนี้ถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นลิชู่คอยช้างยังเชื่อว่าป่าต้นน้ำและแหล่งน้ำมีผีคอยดูแลรักษา มีการนับถือผืนน้ำและเช่นไหว้ ในวันขึ้นปีใหม่ เพื่อเป็นการขอขมาต่อผืนน้ำที่ได้ใช้น้ำและทำความสะอาดปรกให้กับแหล่งน้ำ และมีความเชื่อว่าหากมีการเช่นไหว้แล้วจะทำให้การเพาะปลูกได้ผลดี นอกจากนั้นในบ้านยังมีผีบ้านและผีบรรพบุรุษที่คอยดูแลปกป้องรักษา สิ่งที่ธรรมชาติให้กับเขตร้อนชื้น อย่างหนึ่งก็คือ ลีสน้ำที่สดใสของสัตว์ประเภทนก เพื่อการพรางตัวและป้องกันภัย อีกทั้งดึงดูดความสนใจของนกเพศตรงข้ามเพื่อการผสมพันธุ์ จากการสังเกตของผู้ศึกษาที่ได้คลุกคลีและพบเห็นชนเผ่าต่างๆ ในจังหวัดเชียงรายพบว่า การแต่งกายของชาวเขาจะใช้มิติของสีที่คล้ายคลึงกับสีของนกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายประจำชนเผ่า ในงานเทศกาล ผู้หญิงลิชู่จะมีความสดใสมากกว่าทุกเผ่า จนเป็นที่กล่าวขานของู้ทำงานในพื้นที่ป่าเขาว่า ลิชู่เป็นชนเผ่าที่สวยงามที่สุด ซึ่งนั่นหมายถึงความสวยที่เกิดจากความลงตัวของรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ ชุดแต่งกาย และเครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน จากฝีมือที่ประณีต มีมูลค่ามหาศาล จนกระทั่งหลังเทศกาลปีใหม่แล้วบรรดาพวกเครื่องประดับทั้งหลายต้องนำไปฝากที่ร้านทองในตัวเมือง แม้จะต้องเสียค่าฝากจำนวนหนึ่งก็ตาม ดังนั้นเครื่องประดับของชาวลิชู่เราจะมีโอกาสเห็นได้ในงานเทศกาลหรืองานประเพณีที่สำคัญ ๆ เท่านั้น

ชุมชนชาวลีซุบ้านคอยช้าง แม้ว่าพวกเขาจะอพยพจากแหล่งกำเนิดเดิมนับถึงปัจจุบัน มาเกือบ 100 ปีแล้วก็ตาม แต่การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมยังไม่สูญหาย ยังยึดถือปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับคำกล่าวของ อาจารย์ ทวิช จตุรพฤกษ์ ผู้เชี่ยวชาญเผ่า ลีซุที่กล่าวในงานมหกรรมสืบสานวัฒนธรรมลีซุประจำปี 2545 เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2545 ที่ โรงเรียนบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ว่า ชาวลีซุมีความชัดเจนในตนเอง

ผู้ศึกษาพบว่าแม่แต่ฝิ่น ที่ถือว่าเป็นยาเสพติดร้ายแรง แต่สำหรับชนเผ่าแล้วเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในป่าเขา และเกี่ยวพันถึงการทำพิธีกรรมหลายประการ ดังนั้น บางครัวเรือนยังต้องปลูกฝิ่นซึ่งส่วนใหญ่จะปลูก 2 ปีต่อครั้ง โดยไม่ได้ปลูกเพื่อจำหน่าย แต่ปลูกเพื่อนำมาเป็นยาและพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้น และจากการสอบถาม ตำรวจในทางลึก จากหลายฝ่ายไม่พบว่ามีการผู้เสพยาฝิ่นเลย

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอีกประการหนึ่งที่ค่อนข้างเห็นได้ชัด คือเรื่องการเพาะปลูก เดิมมีการปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์และทำสุรา แต่ปัจจุบันเนื่องจากอยู่ในพื้นที่โครงการหลวง จึงมีการปลูกพืชเมืองหนาว เช่น ท้อ บ๊วย และพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น มะเขือเทศ ซึ่งปีที่ผ่านมามีการรายได้เป็นอย่างมาก บางครอบครัวได้เงินเป็นจำนวนล้านบาท เมื่อมีการปลูกพืชผัก ผลไม้เมืองหนาว และพืชเศรษฐกิจเพื่อจำหน่าย และจำเป็นต้องลดพื้นที่การปลูกข้าว โดยหันไปซื้อข้าวจากพื้นที่อื่น มาบริโภคแทนเพราะการปลูกข้าวใช้ทุนสูงรวมถึงการลดพื้นที่ปลูกข้าวโพด เพราะไม่คุ้มกับการลงทุน หลายครอบครัวจึงไม่ปลูกข้าวโพดเพื่อขาย เพียงแต่ปลูกไว้เพื่อนำมาเลี้ยงสัตว์ คือ ไก่และหมู ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ที่ขาดไม่ได้เลยทุกบ้านคือไก่ เพราะเป็นสัตว์หลักในการประกอบพิธีที่สำคัญ และใช้เป็นเครื่องมือในการทำนายโชคชะตา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่น่าสนใจมาก แม้แต่เจ้าของกิจการใหญ่บางรายในตัวเมืองเชียงรายจะประกอบพิธี ในกิจการที่สำคัญ ก็จะขึ้นมาเลี้ยงทาย กระจุกไก่ กับหมอมือผ่า เป็นประจำ ซึ่งการทำนายของลีซุ จะใช้การสังเกตรู ตรงกระจุกไก่อันทั้งสองข้าง จากการศึกษาพื้นที่ บ้านคอยช้าง ผู้ศึกษามีความเห็นที่ชาวลีซุยังคงขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตไว้ได้ในทุกกรณี ความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ยังดำเนินไปภายใต้จิตสำนึกของชนเผ่าอย่างเข้มข้น แม้ว่าพวกเขาบางคนจะออกไปดำเนินชีวิตนอกหมู่บ้าน ในเมืองหรือใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวง แต่เมื่อถึงเทศกาลพวกเขาจะกลับมาบ้าน และแสดงออกถึงความป็นลีซุอย่างมั่นคง อย่างไรก็ตาม จากปัจจัยภายนอกอันได้แก่ อิทธิพลของกลไกตลาด การค้าเสรี กฎหมาย เทคโนโลยี ความทันสมัย และนโยบายรัฐ และปัจจัยภายในได้แก่ ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ระบบการผลิต การเพาะปลูก และความสัมพันธ์ในชุมชน

ที่ประกอบไปด้วยคน 3 เผ่า คือ อาข่า จีนฮ่อ และลีซู ที่นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เราอาจสรุปความเปลี่ยนแปลงข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงทางภายนอก เราอาจสังเกตพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงสภาพบ้านเรือนมีความมั่นคงถาวร มีถนนคอนกรีต มีงานรับสัญญาเช่าควเทียม มีเครื่องรับโทรทัศน์ มีรถจักรยานยนต์ รถยนต์ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรบริโภคอยู่บ้าง รวมทั้งการแต่งกาย เป็นต้น

2) การเปลี่ยนแปลงภายใน อันหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับผลกระทบจาก ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แบบแผนการดำรงชีวิต คติความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม วิสัยทัศน์ ชุมชน และการสืบทอดวัฒนธรรม โครงสร้างองค์กรชุมชน เช่น อบต. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กองทุนชุมชน อาจทำให้บทบาท หมอผีหรือผู้อาวุโสเปลี่ยนแปลงไปบ้าง

ในปัจจุบันแม้ว่าความเชื่อเรื่องสัตว์ป่าที่เหลืออยู่ อาจเป็นเพียงความทรงจำทางสังคม ในรูปแบบเรื่องเล่านิทาน ซึ่งอาจจะมีผลต่อการจัดการพื้นที่ป่าอย่างเป็นรูปธรรมมาก ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยภายในอัน ได้แก่ ระบบนิเวศ ระบบการผลิต และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย คน 3 กลุ่ม คือ อาข่า จีนฮ่อและลีซู รวมทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ เกียรติของกระแสกลไกตลาดการค้าเสรีที่แพร่กระจายไปทุกพื้นที่ กฎหมาย เทคโนโลยี ความทันสมัย และนโยบายของรัฐ ก็ตาม วัฒนธรรมของชนเผ่าที่มีความหลากหลาย แต่ชัดเจนของชาวลีซูบ้านคอยช้าง ยังคงมีอยู่ แม้ว่าบางส่วนจะกลายเป็นมิติแห่งการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของชนเผ่าดั้งเดิมกับวัฒนธรรมจากภายนอกและที่มีการประยุกต์ขึ้นจากการผสมผสานของหลายวัฒนธรรมของชนเผ่า และชุมชนอื่นๆ ภายใต้อิทธิพลโลกาภิวัตน์

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลีซูมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใน 2 รูปแบบคือ

- 1) การอนุรักษ์ทรัพยากรโดยอาศัยกระบวนการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม
- 2) การอนุรักษ์โดยวิธีการสมัยใหม่ด้วยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการจัดทำเขตป่าอนุรักษ์ ป่าไม้ใช้สอย ป่าชุมชน แนวป้องกันไฟป่า ป่าไม้ผลเมืองหนาวและการปลูกป่า

#### 4.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความเชื่อพื้นบ้านของชาวลีซูที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและพลังเหนือธรรมชาติอันนำมาซึ่งกฎเกณฑ์ ประเพณี และความเชื่อ อันนำไปสู่การสงวนและบำรุงรักษาทรัพยากรดิน น้ำ ป่าและสัตว์ป่า ในฐานะที่หน่วยงานของรัฐเป็นปัจจัยภายนอกที่มีบทบาทในการให้การสนับสนุนช่วยเหลือทั้งนี้เพราะการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นต้องใช้หลายๆมาตรการประกอบกัน เห็นควรมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้าน ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในมิติทางวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจถึงวิถีคิดและการให้คุณค่าในการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาป่า เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้และทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อและภูมิปัญญาของชนชาติมาเป็นสาระในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกรวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจถึงแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม

2. ควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการประสานงาน และการทำงานของท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนทั้งนี้ในรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกับรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวม 5 ฝ่ายด้วยกันคือ 1) รัฐ 2) บุคคลหรือประชาชนทั่วไป 3) ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม

3. ในการศึกษาวิจัยต่อไปผู้สนใจควรศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการยอมรับการนำและปฏิบัติตามความเชื่อของชาวอาข่าและชาวจีน ภายใต้บทบาทของชาวสิขูเพื่อให้ได้มิติใหม่ของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนอันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่อื่นๆ